

Άννα Λυδάκη

*Ονειρομαντεία.
Η ιστορική - συγκριτική μέθοδος ερμηνείας
στο έργο του Ν. Γ. Πολίτη και ένα παράδειγμα*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εισαγωγή

Η ιστορική διάσταση των κοινωνικών και λαογραφικών φαινομένων συχνά παραβλέπεται στα έργα των ερευνητών, οι οποίοι επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην εμπειρική έρευνα και στη χρήση ερωτηματολογίων. Η εξειδίκευση, η επαγγελματισμοποίηση και η αυστηρή οριοθέτηση των επιστημονικών κλάδων συνέβαλε στην απουσία της μελέτης του παρελθόντος και των διαδικασιών που επιφέρουν τις αλλαγές στις στάσεις, στην ατομική δράση, στις κοινωνικές και πολιτισμικές δομές. Έτσι, συνηθίζουμε να διακρίνουμε τις ιστορικές από τις κοινωνικές επιστήμες και, σύμφωνα με τον διαχωρισμό αυτό, τα ιστορικά γεγονότα εξετάζονται ξέχωρα από τις κοινωνικές συνθήκες που τα γέννησαν και, κατά ανάλογο τρόπο, τα κοινωνικά φαινόμενα μελετώνται μόνο στη συγχρονία, παραβλέποντας τη μακρά ιστορική διαδρομή, που διαμορφώνει τις ιδιαιτερότητες των κοινωνιών.

Τα τελευταία χρόνια όμως η αναγκαιότητα μελέτης και ερμηνείας του παρελθόντος καθιστά συνήθως ρευστά τα όρια ανάμεσα στις ιστορικές και τις κοινωνικές επιστήμες και το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων προσανατολίζεται προς την ιστορική και συγκριτική ανάλυση των φαινομένων καταδεικνύοντας το βάρος της ιστορίας στη διαμόρφωση του παρόντος. Ολοένα πληθαίνουν οι φωνές που τονίζουν ότι η διάσταση του χρόνου – η μακρά ή βραχεία διάρκεια, που καταλήγουν εν τέλει στα ιστορικά γεγονότα – πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και να συνεξετάζεται στη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων.

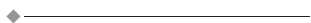
Ο Ν. Γ. Πολίτης έγκαιρα διαπίστωσε την ανάγκη χρήσης της ιστορικής και συγκριτικής μεθόδου στην προσέγγιση και ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων και την εφάρμοσε στη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού. Η άποψη ότι ο προσανατολισμός της πρωτοεπιστημονικής Λαογραφίας είναι καθαρά ιστο-

ρικός λόγω συγκυριών και πολιτικών σκοπιμοτήτων δεν ευσταθεί, καθώς στο έργο του συνυπάρχουν τόσο η ιστορική όσο και η εμπειρική προσέγγιση των εκδηλώσεων του ελληνικού λαού, που συγκρίνονται με παρόμοια φαινόμενα σε άλλες χώρες. Ο μελετητής του έργου του Ν. Γ. Πολίτη θα διαπιστώσει ότι υπήρξε πρωτοπόρος στις ποιοτικές προσεγγίσεις των κοινωνικών και λαογραφικών φαινομένων και ότι η μέθοδός του συνάδει με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί συγκλίσεως των επιστημών. Η μέθοδος που ακολουθεί διαφαίνεται καθαρά στη μελέτη του «Μαγικά τελεταί προς πρόκλησιν μαντικών ονείρων περί γάμου», Λαογραφία, τόμ. Γ' (1911-1912), σ. 3-50, και επιχειρείται να παρουσιαστεί στην παρούσα εργασία.

Η Λαογραφία του Ν. Γ. Πολίτη

Η Λαογραφία, καθώς βρίσκεται, θα λέγαμε, στο μεταίχμιο ιστορικών και κοινωνικών σπουδών, αποτελεί ένα πρόσφορο παράδειγμα επιστήμης, η οποία έγκαιρα, από τα πρώτα χρόνια της καθιέρωσής της, διαπίστωσε την αναγκαιότητα σύγκλισης και συνεξέτασης των λαογραφικών φαινομένων τόσο ιστορικά όσο και κοινωνιολογικά. Ο Ν. Γ. Πολίτης στη μελέτη του κοινωνικού και πνευματικού βίου των ανθρώπων δεν παραλείπει να χρησιμοποιήσει την ερμηνευτική ιστορική και συγκριτική μέθοδο για να τεκμηριώσει τα συμπεράσματά του, χωρίς βέβαια να ακολουθεί κατά γράμμα τις οδηγίες, που σήμερα μας δίνουν οι θεωρητικοί αυτής της μεθόδου¹. Αυτό φαίνεται πολύ ξεκάθαρα στο κείμενό του «Μαγικά τελεταί προς πρόκλησιν μαντικών ονείρων περί γάμου», παρά το γεγονός ότι δεν αναφέρεται καθόλου στον τρόπο διερεύνησης των φαινομένων. Ίσως γιατί πολύ νωρίς είχε αντιληφθεί αυτό που θα έκαναν πολύ αργότερα οι ερευνητές, που ακολουθούν ποιοτικές μεθόδους έρευνας: Τις περισσότερες φορές δεν αναφέρονται στη μέθοδό τους και δεν το κάνουν, γιατί σε μια ερμηνευτική προσέγγιση δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες². Οι ερευνητές δεν προκαταλαμβάνονται από μια θεωρία, αλλά συνάγουν τα συμπεράσματά τους μέσα από ένα συνεχή διάλογο μεταξύ δεδομένων, εμπειρίας και θεωρητικών προτάσεων³.

1. Βλ. σχετικά, Ch. C. Ragin, *Constructing Social Research*, Pine Forge Press, USA 1994, σ. 105-130 και γενικότερα για την συγκριτική μέθοδο έρευνας Ch.C. Ragin, *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, London 1989.
2. M. B. Miles & A. M. Huberman, *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*, Sage, Newbury Park 1984, σ. 244.
3. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, Sage, London 1998.

Και ο Ν. Γ. Πολίτης και η Λαογραφία γενικότερα κατηγορήθηκαν για την ιστορική κατεύθυνση και τη βαρύτητα, την οποία έδιδαν στο παρελθόν, και την επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην ανάδειξη της ιστορικής συνέχειας και την ισχυροποίηση της ελληνικότητας, προκειμένου να αντικρουστούν οι θεωρίες του Φαλμεράγιερ. Πράγμα που είναι αληθές μόνο εν μέρει: Είναι γεγονός ότι η Λαογραφία, όταν θεμελιωνόταν ως επιστήμη, κλήθηκε να υπηρετήσει ιδεολογικούς σκοπούς και οι επιβιώσεις που διαπίστωναν οι λαογράφοι χρησιμοποιήθηκαν για να αποδείξουν τη συνέχεια του ελληνικού έθνους, αίτημα των καιρών τότε. Είναι γεγονός, επίσης, ότι το ευρύτερο ιδεολογικό πλαίσιο, οι σκοπιμότητες και οι άνωθεν επιταγές περιόριζαν την επιστημονική γνώση και, κατά κάποιον τρόπο, προδιέγραφαν το πεδίο δραστηριοτήτων της. Έτσι η Λαογραφία θεωρήθηκε από πολλούς ως η επιστήμη των απολιθωμάτων, της συνέχειας, της συντήρησης. Η αντίφαση, βέβαια, είναι εμφανής: Αν αναζητά απλώς και μόνο τα σταθερά, αμετάβλητα στοιχεία, η ιστορικότητα των φαινομένων καταργείται και η Λαογραφία παύει να είναι ιστορική επιστήμη και γίνεται ανιστορική. Η πραγματικότητα, όμως, είναι διαφορετική: Η Λαογραφία υιοθετεί, όπως σημειώνει ο Μ. Γ. Μερακλής⁴, την κοινωνικοϊστορική μέθοδο, δηλαδή θεωρεί τα λαογραφικά φαινόμενα ως κοινωνικά και ιστορικά φαινόμενα, που πραγματοποιούνται σε ορισμένο τόπο και χρόνο. Και προσπαθεί, αφού τα περιγράφει με τη μεγαλύτερη δυνατή λεπτομέρεια και ακρίβεια, να παρουσιάσει ύστερα και τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες, οι οποίες επικράτησαν κατά τον χρόνο και στον χώρο της εμφανίσεώς τους. Σε μια τρίτη, τέλος, φάση η μέθοδος αυτή εξετάζει και τον βαθμό, στον οποίο αντανakλώνται οι συνθήκες αυτές στα παραγμένα από τις ίδιες λαογραφικά φαινόμενα, τα πολιτισμικά προϊόντα. Το γεγονός ότι αυτή η μέθοδος εφαρμόζεται από τον Ν. Γ. Πολίτη το παραδέχεται και ο Γ. Αποστολάκης, εμμέσως βέβαια, που αποδοκίμαζε τον Ν. Πολίτη για το στραμμένο στο παρελθόν βλέμμα του, όταν αυτοαναιρείται γράφοντας: *Στα ήθη και στα έθιμα, που γύρευε ο Πολίτης να μελετήσει, αναταράζεται αλάκαιρη η ζωή του ανθρώπου – και η συνειδητή και η υποσυνείδητη*⁵.

Ο Ν. Γ. Πολίτης, εκτός από την κοινωνικοϊστορική μέθοδο, χρησιμοποιεί και τη συγκριτική: Ενδιαφέρεται για την κατανόηση του παρόντος, αλλά για

4. Μ. Γ. Μερακλής, «Η ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων», στο Μ. Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά ζητήματα*, Μπούρας, Αθήνα 1989, σ. 15-25. Βλ. και Μ. Γ. Μερακλής, «Ιστορική λαογραφία», στο Χ. Χατζητάκη - Καρβωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και Ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 30-37.
5. Γ. Μ. Αποστολάκης, *Τα δημοτικά τραγούδια. Μέρος Α': Οι συλλογές*, Αθήνα 1929, σ. 304-305, στο Μ. Γ. Μερακλής, *Θέματα λαογραφίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σ. 23.

να το ερμηνεύσει στρέφεται στο παρελθόν γυρεύοντας τις απαρχές του φαινομένου· εκεί που πιστεύει πως θα βρει το κλειδί της ερμηνείας, μέσα στις αρχέτυπες δοξασίες και πρακτικές. Η διαπλοκή παρελθόντος και παρόντος, διαχρονίας και συγχρονίας, διατρέχει το έργο του και η ιστορική και συγκριτική μέθοδος χρησιμοποιούνται για να ερμηνεύσουν το βάρος της παράδοσης στον παρόντα βίο, όπως ακριβώς κάνει ο E. P. Thompson στη σύγχρονη ιστορική κοινωνιολογία.

Στην παρούσα εργασία δεν θα παρουσιάσουμε τη μελέτη του Ν. Πολίτη ούτε θα αναλύσουμε έννοιες όπως *μαντεία*, *μαγικές τελετές*, *γάμος*, *μοίρα* κ.λπ., αλλά θα επικεντρωθούμε στον τρόπο που χρησιμοποιεί τις έννοιες αυτές σε σχέση με τις θεωρητικές παραδοχές και τα δεδομένα· μας ενδιαφέρει δηλαδή η μέθοδός του, για την οποία ο ίδιος δεν κάνει λόγο. Προηγουμένως, θεωρούμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε εν συντομία τις μεθοδολογικές απόψεις και την πορεία προς τη σύγκλιση δύο επιστημών, στο μεταίχμιο των οποίων βρίσκεται η Λαογραφία: την Κοινωνιολογία και την Ιστορία. Και τούτο γιατί έτσι θα φανεί ότι πρώιμα ο Ν. Γ. Πολίτης είχε εφαρμόσει μεθόδους, οι οποίες έγιναν αποδεκτές από την πανεπιστημιακή κοινότητα πολύ αργότερα.

Η ιστορική συγκριτική ανάλυση

Η Κοινωνιολογία στρέφοντας το ενδιαφέρον της στη συγχρονία και στις κοινωνικές δομές, στη λειτουργικότητα και στις μεγάλες γενικές θεωρίες και επιδιώκοντας τη δημιουργία ερμηνευτικών σχημάτων, παραβλέπει το βάρος του παρελθόντος που διαμορφώνει το παρόν. Γι' αυτό και η μεγάλη θεωρία του T. Parsons⁶ και ο αφαιρετικός εμπειρισμός του P. F. Lazarsfeld⁷ μπαίνουν στο στόχαστρο του C. Wright Mills⁸, που σημειώνει για την ανιστορική θετικιστική κοινωνιολογία: *Οι ανιστορικές μελέτες είναι συνήθως στατικές ή εξαιρετικά περιορισμένες χρονικά και τοπικά. Θα 'πρεπε να το περιμένει κανείς από μελέτες, που κατάργησαν την ιστορική διάσταση. Είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε καλύτερα τις ευρύτερες δομές, όταν τις παρατηρούμε στην αλλαγή τους, κι έχουμε πιθανότητες να αντιληφθούμε αυτές τις αλλαγές, μόνο όταν ευρύνουμε τη θέασή μας έτσι, ώστε να αγκαλιάζει την απαραίτητη ιστορική*

6. T. Parsons, *The Social System*, The Free Press, New York 1951.

7. P. F. Lazarsfeld & M. Rosenberg, *The Language of Social Research. A Reader in the Methodology of Social Research*, The Free Press, Glencoe 1955.

8. C. Wright Mills, *Η κοινωνιολογική φαντασία*, μτφ. Ν. Μακρυνικόλα, Σ. Τσακνιάς, επιμ. Γ. Η. Χάρης, Παπαζήσης, Αθήνα 1985, σ. 237.

έκταση. Για να μπορέσουμε να καταλάβουμε πώς αλληλεπιδρούν τα μικρο-περιβάλλοντα κι οι μεγάλες δομές, για να μπορέσουμε να καταλάβουμε πώς οι μεγάλες αιτίες επενεργούν στα περιορισμένα περιβάλλοντα, πρέπει να μεταχειριστούμε ιστορικό υλικό. Η κατανόηση της δομής, σε όλες τις έννοιες αυτού του τόσο θεμελιακού όρου, καθώς και η επαρκής διατύπωση των προβλημάτων του μικρο-περιβάλλοντος, προϋποθέτουν τη θεώρηση και την άσκηση των κοινωνικών επιστημών σαν να 'ταν ιστορικές επιστήμες.

Από την άλλη μεριά η Ιστορία διανύει μια ανάλογη πορεία. Όπως γράφει ο G. G. Iggers⁹, ο επιστημονικός προσανατολισμός της Ιστορίας, όπως διαμορφώθηκε από τον Leopold von Ranke κατά τον 19ο αιώνα, δεχόταν πως η Ιστορία απεικονίζει ανθρώπους που πραγματικά υπήρξαν και έδρασαν σύμφωνα με τις προθέσεις τους, οι οποίες έπρεπε να κατανοηθούν για να οικοδομηθεί ένα συνεκτικό ιστορικό αφήγημα. Η αντίληψη του χρόνου ήταν μονοδιάστατη και τα μεταγενέστερα γεγονότα έπονταν των προγενέστερων σε μια συνεπή διαδοχή. Από τις αρχές όμως του 20ού αιώνα οι ιστορικοί στη Γαλλία, στο Βέλγιο, στις Η.Π.Α., στις Σκανδιναβικές χώρες, ακόμα και στη Γερμανία, άρχισαν να ασκούν κριτική στο ρανκικό παράδειγμα και να αναζητούν μια Ιστορία που θα έπαιρνε υπόψη της τους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Μια τέτοια Ιστορία θα έπρεπε απαραίτητα να εγκαταλείψει την επικέντρωση σε γεγονότα και προσωπικότητες, για να δώσει το βάρος στις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες εντάσσονται αυτά.

Στη συνέχεια, παρατηρεί ο G. Iggers, η αφηγηματική, γεγονотоλογική Ιστορία, που χαρακτήριζε την επαγγελματική ιστοριογραφία τον δέκατο ένατο αιώνα, μετασχηματίζεται στις κοινωνικο-επιστημονικού προσανατολισμού μορφές ιστορικής έρευνας και γραφής του εικοστού αιώνα. Τα διάφορα είδη αυτής της κοινωνικο-επιστημονικού προσανατολισμού Ιστορίας καλύπτουν ένα μεθοδολογικό και ιδεολογικό φάσμα, που εκτείνεται από τις ποσοτικές κοινωνιολογικές και οικονομικές προσεγγίσεις και τον στρουκτουραλισμό της σχολής των *Annales* ως τη μαρξιστική ταξική ανάλυση. Οι τελευταίες αντιπροσώπευαν επιπλέον έναν εκδημοκρατισμό της Ιστορίας, την ένταξη δηλαδή ευρύτερων τμημάτων του πληθυσμού και ένα άνοιγμα της ιστορικής οπτικής από την πολιτική στην κοινωνία. Η γραμμική αντίληψη του χρόνου και η άποψη πως η Ιστορία έχει συνέχεια και κατεύθυνση, πως υπάρχει πράγματι η Ιστορία ως ένα πράγμα, κι όχι μια πολλαπλότητα ιστοριών, άρχισε να υπονομεύεται. Ο ιστορικός χρόνος, σύμ-

9. Γκ. Ίγκερς, *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, μετ. Π. Ματάλας, Νεφέλη, Αθήνα 1999, σ. 13-36.

φωνα με τον F. Braudel¹⁰, δεν είναι πάντα ο ίδιος, αλλά σχετικός με το επιμέρους αντικείμενο της μελέτης και μπορεί να έχει διαφορετικό ρυθμό: η φυσική, η κοινωνική, η οικονομική και η πολιτισμική Ιστορία μπορεί να προχωρούν με αργές αλλαγές ή να ακολουθούν τον γρήγορο σφυγμό της πολιτικής Ιστορίας.

Ο E. P. Thompson¹¹ συμπληρώνει ότι και εντός ενός δεδομένου κοινωνικού πλαισίου μπορούν να συνυπάρχουν ή να ανταγωνίζονται διαφορετικές αντιλήψεις του χρόνου, όπως συνέβη μεταξύ προβιομηχανικού και βιομηχανικού χρόνου κατά την εποχή της ανάδυσης του βιομηχανικού καπιταλισμού. Στο έργο του για τη δημιουργία της εργατικής τάξης στην Αγγλία, μεθοδολογικά αποσκοπεί αφενός στο να συλλάβει την ιστορική διαδικασία και αφετέρου να ενσωματώσει σε μια μακροδομική ανάλυση της κοινωνικής αλλαγής την ανάλυση του πολιτισμού και της εμπρόθετης δράσης των ανθρώπων, τονίζοντας τη συνέχεια των πολιτισμικών παραδόσεων στη διάπλαση των κοινοτήτων της εργατικής τάξης τον δέκατο ένατο αιώνα. Ο E. P. Thompson μελετά την Ιστορία όχι εφαρμόζοντας κάποια προκατασκευασμένη θεωρία ή για να παραγάγει κάποια γενική θεωρία παγιωμένη, αλλά χρησιμοποιώντας τις θεωρητικές ιδέες σε διάλογο με τα τεκμήρια, ώστε να ερμηνεύσει συγκεκριμένες ιστορικές διαδικασίες. Πιστεύει ότι οι θεωρητικές έννοιες πρέπει να είναι «ελαστικές» – ανοιχτές δηλαδή σε ιστορικούς αναπροσδιορισμούς, χωρίς όμως να συρρικνώνονται ποτέ στο εντελώς συγκεκριμένο –, ενώ είναι απαραίτητος ο διάλογος με τις ιστορικές πηγές και τα υποκείμενα που μελετάμε, καθώς και με τις ερμηνείες άλλων ιστορικών¹².

Η νέα επιστήμη της *Ιστορικής Κοινωνιολογίας* μπορεί να θεωρηθεί ως αναγκαία απόληξη των τάσεων αυτών της Κοινωνιολογίας και της Ιστορίας¹³. Εκτός όμως από τη συγκεκριμένη σύγκλιση μπορούμε να δούμε να συγκλίνουν και άλλες επιστήμες του ανθρώπου, όπως η Ανθρωπολογία, η Εθνολογία, η Λαο-

10. Βλ. F. Braudel, *Μελέτες για την Ιστορία*, μτφ. Ο. Βαρών και Ρ. Σταμούλη, ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα 1987· F. Braudel, *Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός (15ος - 18ος αιώνας)*, τόμ. Α', *Οι δομές της καθημερινής ζωής: το δυνατό και το αδύνατο*, μετ. Αικ. Ασδραχά, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995.
11. E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, Vintage, New York 1966· E.P. Thompson, *The Poverty of the Theory and Other Essays*, Merlin Press, London 1978.
12. E. Kay Trimberger, «Έντουαρντ Π. Τόμσον: Κατανοώντας τη διαδικασία της Ιστορίας», στο Th. Skocpol, *Ιστορική κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος*, μτφ. Σπ. Μαρκέτος, επιμ. Π. Ε. Λέκκας, Κατάρτι 1999, σελ. 277-316· Ν. Κυριαζή, «Η ιστορική - συγκριτική ανάλυση», στο Ν. Κυριαζή, *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σ. 313-315.
13. Βλ. Ν. Κυριαζή, *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, ό.π.*, σ. 303-329· P. Burke, *History and Social Theory*, Polity Press, Cambridge 1992· P. Abrams, *Historical Sociology*, Open Books, England 1982.

γραφία, η Ψυχολογία, η Γλωσσολογία, η Θεωρία της Επικοινωνίας, η Αισθητική, η Θεωρία της Λογοτεχνίας κ.λπ., καθιστώντας σαφές πως η μελέτη των ανθρώπινων πραγμάτων δεν μπορεί να είναι αποσπασματική¹⁴.

Τις παραπάνω απόψεις μπορούμε να τις δούμε να εφαρμόζονται στο έργο του Ν. Γ. Πολίτη.

Τα κοινωνικά συμφραζόμενα και τα δεδομένα

Ο Ν. Γ. Πολίτης, προκειμένου να μελετήσει τις μαγικές τελετές, που θα προκαλέσουν μαντικά όνειρα περί γάμου, εξετάζει τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που απολήγουν σε αυτά τα φαινόμενα. Αρχίζει με μερικά σχόλια για τη μαγεία και τη μαντική γενικότερα, που συμφωνούν με τις απόψεις άλλων ερευνητών: Ο Β. Malinowski¹⁵ θεωρούσε ότι η μαγεία είχε ως αποτέλεσμα να ανακουφίζει την ανησυχία για τα ανεξέλεγκτα στοιχεία του μέλλοντος και, μαζί με τη θρησκεία, αναδυόταν και λειτουργούσε σε καταστάσεις συγκινησιακής έντασης. Η λειτουργία της μαγείας ήταν να επικυρώσει με την τελετουργία την αισιοδοξία του ανθρώπου και να επαυξήσει την πίστη του ότι θα νικήσει τον φόβο. Στον σύγχρονο κόσμο, ο R. Barthes γράφει ότι πρόκειται για ένα φαινόμενο ιστορικό με μακραίωνη παράδοση, που προσεομοζείται ανάλογα με τις συνθήκες και παίρνει διαφορετική μορφή διατηρώντας κατά βάση τον ίδιο πυρήνα. Πάντοτε, σημειώνει, οι προφητείες και τα μαντεύματα που πλαισιώναν τη ζωή των ανθρώπων ήταν ανάλογα με τα προβλήματα και τις επιθυμίες τους, όπως σήμερα που η αστρολογία αντιστοιχεί στη ζωή των υπαλλήλων, των δακτυλογράφων και των πωλητριών και στις μύχιες και φανερές επιδιώξεις τους¹⁶.

Κατά παρόμοιο τρόπο ο Ν. Γ. Πολίτης σχολιάζει: Η περιέργεια, η παρορμώσα εις προσπάθειάς προς πρόγνωση των μελλόντων, είναι συναίσθημα κοινότατον εις τους πλείστους ανθρώπους, ευνόητον δ' όμως είναι ότι το συναίσθημα τούτο ζωηρότατον εκφαίνεται παρά τοις αγάμοις, και μάλιστα παρά τοις κορασίοις, άτινα φλέγονται υπό του πόθου να γνωρίσωσι τον επικλωσθέντα εις αυτά υπό της μοίρας σύντροφον του βίου. Έτσι από την εποχή του Αριστοφάνη μέχρι τις μέρες του η μαντική περί γάμου πολυπραγμοσύνη

14. Βλ. σχετικά Μ. Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία*, τόμ. Α', *Κοινωνική συγκρότηση*, Οδυσσέας, Αθήνα 1992, σ. 10-12.

15. Β. Malinowski, *Magic, Science, and Religion and Other Essays*, Chicago 1948, σ. 15.

16. Ρ. Μπαρτ, *Μυθολογίες - Μάθημα*, μτφ. Κ. Χατζηδήμου - Ι. Ράλλη, επιμ. Γ. Κρητικός, Ράππας, Αθήνα 1979, σ. 148-151. Βλ. και Τ. Β. Αντόρνο, *Τ' άστρα κάτω στη γη. Κοινωνιοψυχολογική μελέτη της λαϊκής αστρολογίας*, μτφ. Φ. Τερζάκης, Πρίσμα 1992.

δεν περιορίζεται μόνον μεταξύ των ωρίμων παρθένων, αλλά και άλλαι νεάνιδες, πολλάκις δε και νεανίαι, προσφεύγουσιν εις παντοειδή χρηστήρια, νομίζοντες ότι θα δυνηθώσιν ούτω να διακρίνωσι αμυδρόν τι σημείον εις τα άδηλα σκόπη του μέλλοντος και να πορισθώσιν έστω και ατελή και ασαφή πρόγνωσιν του μεγίστου και σπουδαιωτάτου προβλήματος του βίου των.

Οι κοπέλες προπάντων, μας λέει, πιστεύουν ότι στον γάμο κορυφώνεται η ευτυχία ή η δυστυχία του βίου, γι' αυτό και στη γλώσσα μας οι λέξεις «γάμος» και «μοίρα» ταυτίζονται· γνωρίζουμε ότι η ευχή «καλή μοίρα να 'χεις» σημαίνει «καλό γάμο να κάνεις» και πως η πρόποση «στις χαρές σου» υπονοεί, βεβαίως, τις χαρές του γάμου. Φυσικό, λοιπόν, είναι το κείμενο να επικεντρώνεται, όπως αναφέρεται και στον τίτλο, στις μαγικές τελετές που κάνουν οι κοπέλες, προκειμένου να δουν όνειρα προφητικά σχετικά με τον γάμο, που θα καθορίσει και τη ζωή τους ολόκληρη. Ανάμεσα στις τελετές αυτές υπάρχουν και μερικές πρακτικές, με τις οποίες οι άνθρωποι προσπαθούν να μαντέψουν ποιος θα είναι ο μέλλον σύζυγός τους όχι κατά τη διάρκεια του ύπνου, αλλά εν εγρηγόρσει.

Τα στοιχεία, που αναφέρει ο Ν. Γ. Πολίτης και τα σχολιάζει στη συνέχεια, του έστειλαν από την Τριπολη της Αρκαδίας και τα Βούρβορα της Κυνουρίας οι Ν. Κ. Αλεξόπουλος και Επ. Γ. Παπαμιχαήλ, στις εργασίες των οποίων, όπως σημειώνει, θεώρησε καλό να επισυνάψει και άλλες παρεμφερείς δοξασίες, οι οποίες είχαν δημοσιευτεί παλαιότερα ή είχε ο ίδιος πληροφορηθεί, για να είναι πληρέστερες οι παρατηρήσεις του. Έτσι, παραθέτει αποσπάσματα από τις εργασίες των Π. Ηρειώτη, Δ. Γ. Καμπούρογλου, Επ. Ι. Σταματιάδου, Χρ. Α. Καραγιάννη, Σ. Ι. Βουτυρά, Ι. Μιχαήλ, Ν. Γ. Γάσπαρη, Ι. Κανελλάκη, Φ. Κουκουλέ, Μ. Π. Βρεττού, Αθ. Στ. Κουμανούδη από διάφορες περιοχές της Ελλάδας (Αίγινα, Σαρατζά Κορώνης, Τριφυλία, Αθήνα, Μήλο, Λάστα Γορτυνίας, Άργος, Σάμο, Κορινθία, Καλαμάτα, Μακεδονία, Τύρναβο, Αμοργό, Χίο, Ζάκυνθο, Οινούντα Λακεδαιμόνος, αλλά και Κωνσταντινούπολη και Ανδριανούπολη).

Η σύγκριση

Στη συνέχεια συγκρίνει τις δοξασίες και πρακτικές αυτές με ανάλογες, που παρουσιάζουν συνάδελφοί του στις χώρες της Ευρώπης (Τ. Parker Wilson, Wuttke, Α. Treichel, Zibrt, Scheizerisches Archiv für Volkskunde, Ad. Strausz, Fr. S. Krauss, Ploss, Μ. Hamilton, Alfred Maury, Brugsch, Deubner, Dozer, Roscher, Α. Thumb, Preller-Robert, Rohde R. Wunsch, Β. Schmidt κ.ά.), αλλά και με παρεμφερείς εργασίες του J. Frazer, σχολιάζοντας: *Αι συνήθειαι αύται δεν επιχωριάζουσι μόνον εν ταις ελληνικαίς χώραις, αλλά παρατηρούνται παραπλήσιαι και αλλαχού της Ευρώπης.* Και προφανώς η απαρχή της

δημιουργίας λαογραφικών ατλάντων διαφαίνεται εδώ.

Σε όλα τα δεδομένα που έχει συλλέξει διαφαίνεται η πίστη σε μιαν αόρατη πραγματικότητα¹⁷, ικανή να ακούει τις επικλήσεις και υποχρεωμένη να πέμψει μηνύματα, να δώσει απαντήσεις κατά την ώρα του ύπνου σε ό,τι ρωτούν εκείνοι που επικοινωνούν μαζί της. Οι επικλήσεις όμως για να εισακουστούν οφείλουν να γίνονται σε συγκεκριμένο χρόνο, με ορισμένο τρόπο και να συνοδεύονται από συγκεκριμένες πράξεις.

Ο χρόνος

Σε ό,τι αφορά τον χρόνο, ο Ν. Πολίτης παρατηρεί πως οι άνθρωποι πιστεύουν ότι μπορεί να επιτύχουν προβλέψεις για τον γάμο τους *εν παντί και-ρώ(...)*, *αλλ' ότι εναργέστερον υποδηλώνουσιν εις τους μαντευομένους το μέλλον εν τακταίς μέραις, οίον κατά τας θερινάς τροπιάς του ηλίου ή τα χειμερινάς (κατά την παραμονήν των Χριστουγέννων ή της πρώτης του έτους) ή περί την εαρινή ισημερίαν ή εις άλλας τινας επισήμους εορτασίμους ημέρας* (σ. 4).

Αναλυτικότερα, και κατηγοριοποιώντας τις πληροφορίες που μας δίνει ο Ν. Πολίτης για τον χρόνο και τον τόπο, βλέπουμε ότι:

Η Πρωτοχρονιά, ο Ιανουάριος, η πρώτη σελήνη του Ιανουαρίου, η πρωτομηνιά γενικότερα, η πρώτη Παρασκευή του μήνα θεωρούνται οι καταλληλότερες μέρες στην Αθήνα, στη Μακεδονία, στα Βούρβουρα Κυνουρίας στις Σαράντα Εκκλησιές Θράκης, στην Κωνσταντινούπολη, στην Ανδριανούπολη, στην Αγγλία, στη Nantes Γαλλίας, στο Chedigny Τουραίνης, στη Βουλγαρία, στη Σιλεσία, στη Βαυαρία και στην Πρωσία.

Σε άλλες περιοχές η άνοιξη θεωρείται καταλληλότερη εποχή και έτσι οι *γιορτές των νεκρών (Ψυχοσάββατα)*, οι *Αποκριές, η Κυριακή της Τυροφάγου και η Καθαρά Δευτέρα* προτιμώνται στην Αθήνα, την Κορινθία, την Αίγινα, τον Σαρατζά Κορώνης, την Τριφυλία, τα Ιωάννινα, τα Βούρβουρα Κυνουρίας, στα χωριά της Τριπόλεως, την Καλαμάτα, τη Λάστα Γορτυνίας, το Άργος, τη Μακεδονία, τον Τύρναβο, την Αμοργό, τη Χίο, την Κόρινθο, τον Οινόυντα Λακεδαιμόνος, τη Σάμο, τη Σκιάθο, αλλά και στη Γερμανία βλέπουμε την ίδια προτίμηση, ενώ η *Μεγάλη Εβδομάδα* και το *Πάσχα*, και οι γιορτές του *αγίου Γεωργίου* και του *αγίου Θωμά* θεωρούνται καταλληλότερες μέρες για τους Βουλγάρους, τους Αυστριακούς και τους Τσιγγάνους.

17. Βλ. και Μ. Godelier, *Μαρξιστικοί ορίζοντες στην κοινωνική ανθρωπολογία*, επιμ.-μτφ.-σχ. Θ. Παραδέλλης, τόμ. Β', Gutenberg, Αθήνα 1992, σ. 266-278.

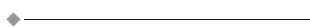

Κατά τις θερινές τροπές του ήλιου (γιορτή του αγίου *Ιωάννη*, 24 Ιουνίου) μαντικές τελετές γράφει ο Ν. Πολίτης ότι γίνονται στη Σάμο, την Αθήνα, το Κάτοπτρον Μακεδονίας, τη Ζάκυνθο, την Τριφυλία, την Κέρκυρα, την Κρήτη, τη Σαρδηνία, το Angerberg, το Τυρόλο, τη Σουηδία, τη Σιλεσία, την Πρωσία και τη Βικεντία. Και συμπληρώνει ότι παρόμοιες τελετές γίνονται στη γιορτή της αγίας *Αικατερίνης* (25 Νοεμβρίου) στη Μήλο, του αγίου *Αντρέα* (30 Νοεμβρίου) στη Γερμανία, την Ελβετία, τη Σουαβία και την Πολωνία και στη γιορτή της αγίας *Βαρβάρας* (4 Δεκεμβρίου) στη Βαυαρία.

Ο Ν. Γ. Πολίτης επισημαίνει το γεγονός ότι η σύγκριση ανάμεσα στα στοιχεία που έχει από τους διάφορους λαούς καταδεικνύει πως όλοι επιδίδονται στις μαντικές τελετές κατά τις κρίσιμες περιόδους και ανάμεσα στα «περάσματα». Έτσι οι γιορτές που βρίσκονται στα γυρίσματα των καιρών θεωρούνται οι πλέον κατάλληλες για την επικοινωνία με αόρατες δυνάμεις, με τις *Μοίρες*, που ορίζουν την πορεία των ανθρώπων στη γη. Τότε, στα δύσκολα περάσματα από τη μια κατάσταση στην άλλη, από τη μια εποχή στην άλλη, όταν με τα διαβατήρια έθιμα¹⁸ προσπαθούν να έχουν την εύνοια των υπερφυσικών δυνάμεων για τη χωρίς κινδύνους μετάβαση στο νέο, τότε οι άνθρωποι μπορούν να επικοινωνήσουν και μαζί τους, ως εάν τότε η ορατή και η αόρατη πραγματικότητα να γίνονται ένα. Τότε που καταλύονται τα όρια, τότε που ο άνθρωπος με τη μίμηση επιχειρεί να συμμετάσχει στο μυστήριο της φύσης και της ζωής, να ενωθεί με τον κόσμο ορατών τε και αοράτων και να συμπορευτεί μαζί τους (... η διά μιμικών παραστάσεων επίτευξις της ασφαλούς επαναλήψεως παραπλησίων φαινομένων εν τω φυσικό κόσμω). Και ανάμεσα στις εποχές (*between the times*), γράφει ο H. P. Duerr¹⁹, ο κόσμος αντιστρέφεται και η κατάλυση της τάξης καταλήγει στην εμπειρία της τάξης.

Οι πρακτικές

Ομοιότητες παρουσιάζουν όμως και οι τρόποι, με τους οποίους πιστεύουν ότι οι αόρατες δυνάμεις –οι *Μοίρες*– θα απαντήσουν στο ερώτημα για το ποιος θα είναι ο μέλλον σύζυγος: *Κατάδεσμοι της Μοίρας* γίνονται τόσο στην Αίγινα όσο και στη Νάντη της Γαλλίας, ενώ τροφές που προκαλούν δίψα, όπως η *αρμυροκουλλούρα*, η *ρέγγα* ή άλλες, τρώγονται από κοπέλες, που ελπίζουν πως το βράδυ θα έρθει να τις ξεδιυράσει ένας άντρας. Ομοίως αντικείμενα το-

18. Βλ. Van A. Gennep, *The Rites of Passage*, Routledge and Kegan Paul, London 1960.

19. H. P. Duerr, *Ονειρικός χρόνος. Τα όρια ανάμεσα στην αρχαιότητα και τον πολιτισμό*, μτφ. Γ. Πολιτάκης, Γαβριηλίδης, Αθήνα 1990, σ. 121.

ποθετούν κάτω από το προσκεφάλι, όπως τροφές από εορταστικό τραπέζι, κόλλυβα (εορταστικά ή από τα προσφερόμενα υπέρ της ψυχής νεκρού), άνθη, κουφέτα, σπόρους κλπ., οι κοπέλες στην Τρίπολη, στα Βούρβουρα Κυνουρίας, στον Σαρατζά Κορώνης, στην Τριφυλία, στα Ιωάννινα, στη Μήλο, στη Σάμο, στην Κορινθία, την Αίγινα, στην Αθήνα, στις Σαράντα Εκκλησιές Ανατ. Θράκης, στην Κωνσταντινούπολη, στη Μακεδονία, στην Ανδριανούπολη, στην Καλαμάτα, στη Θεσσαλία, στην Αμοργό, στη Χίο, στην Αίγινα, στη Σάμο, αλλά και στη Σαρδηνία, στην Ελβετία, σε διάφορες περιοχές της Γερμανίας, στη Βουλγαρία, στην Αυστρία, στην Πρωσία, στη Σουηδία, στη Γαλλία και στην Πολωνία.

Ο Ν. Γ. Πολίτης αναφέρει κι άλλες μαντικές πρακτικές σχετικές με τον γάμο και τις επικλήσεις της μοίρας, όπως κτύπημα του εδάφους ή της κλίνης (Αγγλία, Γερμανία), σχολιάζει τις τροφές (τυρί και ψωμί) ή το στρωμένο τραπέζι, που πάνω του αφήνουν φαγητό και ποτό για τον μέλλοντα σύζυγο (Ελβετία, Γερμανία), μιλά για τα αποχτενίδια, τον καθρέφτη, τους κυάμους, την άγρια αγκινάρα, το σαπούνι, το αμίλητο νερό και τον κλήδονα, για συναντήσεις στα σταυροδρόμια, για τη συνεπικουσία σ' αυτές τις πράξεις παιδιού πρώτου και κοριτσιών πρωτογέννων, γυναικών μονοστέφανων κι «απρίκατων». Σχολιάζει τη χρήση του αριθμού τρία και την πίστη στην καταλληλότητα συνηθισμένων ονομάτων, όπως Μαρία και Γιάννης για την Ελλάδα και Σαλβατόρε για τη Σαρδηνία, τα ανάποδα παπούτσια, την έκθεση αντικειμένων όλη τη νύχτα στο δώμα της οικίας για να «ξαστριστούν», το κόκκινο χρώμα, που σημαίνει το γρήγορο, τη σπορά «ταχυβλάστου χλόης».

Η ιστορική έρευνα

Ο Ν. Γ. Πολίτης, αφού με τη συγκριτική μέθοδο εντοπίσει τις ομοιότητες και τις διαφορές στις κατά τόπους πρακτικές και την αναλογία με τον συνολικό τρόπο ζωής, αναζητά τις απαρχές, την ιστορική διάσταση των φαινομένων και τις εξελικτικές διαδικασίες, τις μεταμορφώσεις, που αυτά υπέστησαν μέχρι να φθάσουν στη σύγχρονη μορφή τους. Και το κάνει με τον τρόπο που εισηγοούνται σύγχρονοι θεωρητικοί της ερμηνευτικής ιστορικής μεθόδου, όπως η T. Skocpol²⁰, η οποία σημειώνει: *...Η συγκεκριμένη προσέγγιση ευνοεί την αφηγηματικότητα και την καλλιέργεια της ιστορικής γραφής. Στο πλαίσιο της μπορεί κανείς να εκθέσει συνοπτικά τις κατευθυντήριες έννοιες και κατόπιν να*

20. T. Skocpol, «Ιστορική κοινωνιολογία: Νέοι προσανατολισμοί, γνωστές στρατηγικές», στο T. Skocpol, *Ιστορική κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος*, μτφ. Σ. Μαρκέτος, επιμ. Π. Λέκκας, Κατάρτι, Αθήνα 1999, σ. 455-497.

παρουσιάσει τον κορμό της επιχειρηματολογίας του, μέσω του αφηγηματικού τεχνάσματος της ιστόρησης, που απευθύνεται στον κοινό νου. Δεν χρειάζεται να μεταπηδά ασταμάτητα από άκρως αφηρημένα σχήματα σε ιστορικές εξειδικεύσεις, οι οποίες μπορεί να ηχούν αυθαίρετες ή τεχνητά αποσπασμένες από το πλαίσιο τους, ούτε είναι αναγκασμένος να διακόπτει διαρκώς τη ροή της περιγραφής, για να εξετάσει εναλλακτικές αιτιακές υποθέσεις... Τα έργα που υιοθετούν αυτό τον τρόπο γραφής αντλούν αναπόφευκτα από τις εναργείς ευαισθησίες, τα πνευματικά ρεύματα και τις ιδεολογικές παραδοχές της σύγχρονης ζωής... Εντέλει, τόσο οι μελέτες μεμονωμένων περιπτώσεων όσο και οι συγκριτικές μελέτες αυτού του τύπου τονίζουν την όσο το δυνατόν πλουσιότερη απεικόνιση δεδομένων χρόνων και χώρων σε όλη τους την περιπλοκότητα. Συνάμα επιστούν την προσοχή στους προσανατολισμούς των δρώντων υποκειμένων, όσο και στο θεσμικό και πολιτισμικό πλαίσιο όπου αυτά δρουν...²¹.

Έτσι, για την ερμηνεία της σποράς και καλλιέργειας «ταχυβλάστου χλόης» στις Σέρρες μελετά τις συναφείς δοξασίες, που συνέλεξε ο J. Frazer από την Ινδία, τη Βαυαρία, τη Σαρδηνία, τη Σικελία και την Πρωσία και συμφωνεί με την αντιστοίχιση που αυτός υποστηρίζει, τη σχετική με τη λατρεία του Αδωνι «του θανατωθέντος και μελλοντος να αναστηθή αρχαίου θεού», καθώς και με τους Brugsch και Maury, που υπέδειξαν την ομοιότητα προς τ Αδώνια μυστήρια της Δυτικής Εκκλησίας κατά τη Μεγάλη Παρασκευή: Πρόκειται για «μετάπτωσιν του θρησκευτικού νομίμου των Αδώνιδος κήπων».

Για δε τις υπόλοιπες μαντικές περί γάμου συνήθειες τονίζει: *Των δ' άλλων μαντικών περί γάμου συνηθειών αδύνατον θα ήτο να διαγνώσωμεν τον λόγον και ν' αναζητήσωμεν την αρχήν αυτών, αν εγινώσκομεν μόνας τας παρά τοις άλλοις ευρωπαϊκοίς λαοίς κρατούσας και εις τούτων την εξέτασιν είμεθα αναγκασμένοι να περιορισθώμεν(...). Αλλά διά της αντιπαραβολής των ελληνικών συνηθειών προς αλλήλας και προς τας των άλλων λαών συμπληρούνται και διαφωτίζονται πάσαι. Ούτω δε πλήρεις εξεταζόμεναι αποκαλύπτονται ως μαγικάί τελεταί σκοπούσαι τον κατάδεσμον δαίμονος, όπως εξαναγκάσωσιν αυτόν να πέμψη μαντικά περί γάμου όνειρα.*

Από την παράγραφο αυτή καταφαίνεται η σταθερή άποψή του Ν. Πολίτη για την ιστορική-συγκριτική μέθοδο, όπως βέβαια και από τα ιστορικά δεδομένα που παραθέτει: Μελετώντας αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς και

21. T. Skocpol, «Ιστορική κοινωνιολογία: Νέοι προσανατολισμοί, γνωστές στρατηγικές», στο T. Skocpol, *Ιστορική κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος, ό.π.*, σ. 473.

μη βρίσκοντας εκεί αντίστοιχες τελετές καταδέσμων –πράγμα που, όπως λέγει, δεν θα άρμοζε στους θεούς–, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι τελετές πρόκλησης μαγικών ονείρων έχουν τις απαρχές τους στο τοσούτον *ευρέως κατά την αρχαιότητα διαδεδομένον θρησκευτικόν έθος της εγκοιμήσεως εν ιεροίς χθονίων θεών ή ηρώων, δι' ης προεκαλούντο όνειρα*²². Και συμπληρώνει ότι αυτές οι τελετές δεν ήσαν άγνωστες στους αρχαίους Έλληνες (βλ. Αρτεμίδωρος, Α' 6, σ. 13, περί αιτητικών ονείρων)· εμπεριέχονται επίσης σε παλαιά μαγικά βιβλία του 2ου, ίσως, μ.Χ. αιώνα και σε μαγικούς παπύρους με την επιγραφή «ονειραιτητόν», αλλά και στη Σολωμονική του 16ου αιώνα υπάρχουν οδηγίες όχι μόνο για πρόκληση ονείρων «εις τον ενεργούντα μάγον, αλλά και προς ονειροπομπίαν εις άλλους». Με την πάροδο του χρόνου στην Ευρώπη η προσευχή αντικατέστησε την επωδή, ενώ η επίκληση της Μοίρας είναι κατάλοιπο της αρχαίας μαγείας.

Ο Ν. Γ. Πολίτης συνεχίζει με την κατηγοριοποίηση των δεδομένων του και την ανάλυσή τους μέσα από τον διάλογο μεταξύ θεωρητικών εννοιών, ιστορικών ντοκουμέντων και στοιχείων. Οι κατηγορίες που αναδύονται αφορούν τόσο την Ελλάδα όσο και την υπόλοιπη Ευρώπη:

- Α. Επικοινωνία «προς τους υπό την γην χθονίους θεούς διά προσπαύσεως ή άλλης οιασδήποτε κινήσεως του εδάφους». (Πυθία στους Δελφούς, Βούρβουρα, Τσιγγάνοι της Δερβέντας, Τρανσίλβανία, Γερμανία, Φραγκωνία, Νάντη).
- Β. Νηστεία (Ωρωπός, Ιουδαίοι καβαλιστές, Ιθαγενείς της Αμερικής).
- Γ. Σιωπή (Ρώμη, Σολωμονική, Ελλάδα – αμίλητο νερό, Σαρδηνία, Έμενταλ).
- Δ. Δάφνη και άλλα φυτά στο προσκεφάλι (αρχαιότητα, Νάντη, Γερμανία, Σουηδία).
- Ε. Μειλίγματα ή άλλα βρώματα, όπως η αρμυροκουλλούρα κ.ά. (Ελλάδα, Γερμανία) σχολιάζοντας: *Αφού η έννοια της προσφοράς ελπισμονήθη και άσκοπος πλέον υπελαμβάνετο η απόκρυψις βρωμάτων εν τη κλίνη, εκρίθη ως εξυπηρετούσα θετικώτερον τον σκοπόν της προκλήσεως ονείρων η βρώσις τούτων άνευ πόσεως ύδατος ή οίνου, όπερ αναγκαίως θα προεκάλει όνειρα δίψης και κατασβέσεως αυτής.*

Η ερμηνεία της ερμηνείας των ονείρων

Σ' ό,τι αφορά δε την αποτελεσματικότητα αυτών των μαγικών τελετών, ο Ν. Πολίτης τονίζει ότι το περί γάμου όνειρο δεν απαιτεί ερμηνεία –είναι αυ-

22. Βλ. και Ε. R. Dodds, *Οι Έλληνες και το παράλογο*, μτφ., εισ. Γ. Γιατρομανωλάκη, Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1978, σ. 97-121· J. R. White, *The Interpretation of Dreams; Oneirocritica by Artemidorus*, Noyes Press, N. J. 1975.

τόδηλο. Και εξηγεί ότι ο ενδιαφερόμενος αδύνατον είναι να μη *ίδη κατ' όναρ* πρόσωπόν τι, προς το οποίον αναμφηρίστως θα έχη στρέψει τον νουν αυτού ή άλλο προσομοιάζον προς αυτό. Από της επομένης λοιπόν πρωίας αρχίζει η συμπάθεια ισχυροτέρα προς το κατ' όναρ εμφανισθέν πρόσωπον, η εκμυστήρευσις του γεγονότος τούτου μετά θάρρους αρχίζει να γίνεται προς φίλον τινά ή συγγενή, άμα δε και διαδίδεται εν ωρισμένω κύκλω. Τοιουτοτρόπως η φήμη φθάνει και μέχρι των ώτων του αμεσωτέρου προσώπου, το οποίον ομοίως αρχίζει να στρέφη την προσοχήν αυτού προς τον ούτως τοιαύτα μαντεύσαντα περί αυτού ή περί αυτής, οπότε και το προς αλλήλους ενδιαφέρον ζωπυρεί αμφοτέρους, αι δε μετ' ου πολύ αρξόμεναι περί του συνοικεσίου διαπραγματεύσεις, επειδή πραγματοποιούνται, πιστεύεται το περί αρμυροκουλλούρας γινόμενον παρά των απλοϊκών ως αληθέστατον.

Στο παραπάνω σχόλιο και την ερμηνεία για την επαλήθευση του ονείρου γίνεται και πάλι φανερό ότι ο Ν. Πολίτης δεν παραλείπει να εξετάσει και να σχολιάσει τα κοινωνικά συμφραζόμενα των φαινομένων που τον απασχολούν δίνοντας έμφαση, όπως αργότερα ο Η. Bausinger²³, σε δύο παράγοντες βασικούς για μια εμπειρική επιστήμη του πολιτισμού: στην έρευνα του παρόντος και στην κοινωνική παράμετρο των λαογραφικών φαινομένων. Και σ' αυτό το πλαίσιο βασικό στοιχείο αποτελούν τα όνειρα, στο οποία διαφαίνεται η διαπλοκή της ατομικής μνήμης και φαντασίας με τις κοινωνικές δομές και τις συλλογικές αναπαραστάσεις²⁴. Η γνώστη μομφή για τη λημματογραφική καταγραφή των δεδομένων των πρώτων λαογράφων και την αποσπασματική μελέτη της κοινωνικής πραγματικότητας μάλλον δεν ισχύει, τουλάχιστον για τον Ν. Γ. Πολίτη.

Τελειώνοντας να σημειώσουμε ότι στο παραπάνω κείμενο του Ν. Γ. Πολίτη απουσιάζει και ο ελληνοκεντρισμός, για τον οποίο τόσο κατηγορήθηκε η Λαογραφία. Το γεγονός ότι είναι μια εθνική επιστήμη δεν εμπόδισε τον Ν. Γ. Πολίτη να ανταλλάσσει απόψεις με λαογράφους από άλλες χώρες, να συγκρίνει και να διακρίνει ομοιότητες και διαφορές. Το ότι δεν γίνεται λόγος περί μεθόδου σημαίνει ίσως ότι θεωρούσε αυτονόητο ότι χωρίς την ιστορική έρευνα και τη σύγκριση δεν μπορεί κανείς να σκεφτεί επιστημονικά για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

23. Μ. Γ. Μερακλής, «Ιστορική λαογραφία», στο Χ. Χατζητάκη-Καψωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και Ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, ό.π., σ. 30.

24. Βλ. Μ. Auge, *The War of Dreams. Studies in Ethno Fiction*, trans. L. Heron, Rluto Press, London 1999.

Βιβλιογραφία

- Abrams P., *Historical Sociology*, Open Books, England 1982.
- Auge M., *The War of Dreams. Studies in Ethno Fiction*, trans. L. Heron, Rluto Press, London 1999.
- Braudel F., *Μελέτες για την Ιστορία*, μτφ. Ο. Βαρών και Ρ. Σταμούλη, ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα 1987.
- Braudel F., *Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός (15ος- 18ος αιώνας)*, τόμ. Α΄, *Οι δομές της καθημερινής ζωής: το δυνατό και το αδύνατο*, μτφ. Αικ. Ασδραχά, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995.
- Burke P., *History and Social Theory*, Polity Press, Cambridge 1992.
- Denzin N. K. & Lincoln Y.S. (eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, Sage, London 1998.
- Dodds E. R., *Οι Έλληνες και το παράλογο*, μτφ., εισ. Γ. Γιατρομανωλάκη, Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1978.
- Duerr H. P., *Ονειρικός χρόνος. Τα όρια ανάμεσα στην αρχαιότητα και τον πολιτισμό*, μτφ. Γ. Πολιτάκης, Γαβριηλίδης, Αθήνα 1990.
- Gennep Van A., *The Rites of Passage*, Routledge and Kegan Paul, London 1960.
- Godelier M., *Μαρξιστικοί ορίζοντες στην Κοινωνική Ανθρωπολογία*, επιμ.-μτφ.-σχ. Θ. Παραδέλλης, τόμ. Β΄, Gutenberg, Αθήνα 1992.
- Lazarsfeld P. F. & Rosenberg M., *The Language of Social Research. A Reader in the Methodology of Social Research*, The Free Press, Glencoe 1955.
- Malinowski B., *Magic, Science and Religion and Other Essays*, Chicago 1948.
- Miles M. B. & Huberman A.M., *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*, Sage, Newbury Park 1984.
- Parsons T., *The Social System*, The Free Press, New York 1951.
- Ragin Ch. C., *Constructing Social Research*, Pine Forge Press, USA 1994.
- Ragin Ch. C., *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, London 1989.
- Skocpol T., «Ιστορική Κοινωνιολογία: Νέοι προσανατολισμοί, γνωστές στρατηγικές» στο Τ. Skocpol, *Ιστορική Κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος*, μτφ. Σ. Μαρκέτος, επιμ. Π. Λέκκας, Κατάρτι, Αθήνα 1999, σ. 455-497.
- Thompson E. P., *The Making of the English Working Class*, Vintage, New York 1966.
- Thompson E. P., *The Poverty of the Theory and Other Essays*, Merlin Press, London 1978.
- Trimberger E. Kay, «Έντουαρντ Π. Τόμσον: Κατανοώντας τη διαδικασία της Ιστορίας», στο Th. Skocpol, *Ιστορική Κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος*,

- μτφ. Σπ. Μαρκέτος, επιμ. Π. Ε. Λέκκας, Κατάρτι 1999, σ. 277-316.
- White J. R., *The Interpretation of Dreams; Oneirocritica by Artemidorus*, Noyes Press, N.J. 1975.
- Wright Mills C., *Η κοινωνιολογική φαντασία*, μτφ. Ν. Μακρυνικόλα, Σ. Τσακνιάς, επιμ. Γ. Η. Χάρης, Παπαζήσης, Αθήνα 1985.
- Αντόρνο Τ. Β., *Τ' άστρα κάτω στη γη. Κοινωνιοψυχολογική μελέτη της λαϊκής αστρολογίας*, μτφ. Φ. Τερζάκης, Πρίσμα 1992.
- Ίγκερς Γκ., *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, μτφ. Π. Ματάλας, Νεφέλη, Αθήνα 1999, σ. 13-36.
- Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- Μερακλής Μ. Γ., *Λαογραφικά ζητήματα*, Μπούρας, Αθήνα 1989.
- Μερακλής Μ. Γ., «Ιστορική Λαογραφία» στο Χ. Χατζητάκη-Καρυωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και Ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 30-37.
- Μερακλής Μ. Γ., *Ελληνική Λαογραφία*, τόμ. Α', *Κοινωνική συγκρότηση*, Οδυσσέας, Αθήνα 1992.
- Μερακλής Μ. Γ., *Θέματα Λαογραφίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999.
- Μπαρτ Ρ., *Μυθολογίες - Μάθημα*, μτφ. Κ. Χατζηδήμου - Ι. Ράλλη, επιμ. Γ. Κοητικός, Ράππα, Αθήνα 1979.

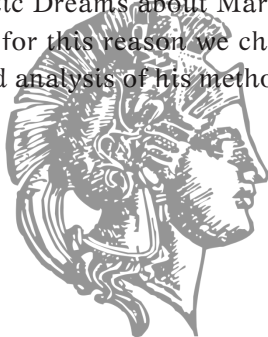
SUMMARY

Anna Lydaki

Dream Prophecies: N. G. Politis' Use of the Historico-comparative Method with an Illustrative Text

N. G. Politis realized at the outset that the understanding of social phenomena requires the use a historico-comparative approach, which he then employed in his studies of folk culture. In his attempt to understand and interpret the present, he sought the roots of social phenomena, whilst always bearing in mind their historical dimensions. Thus present and past are interwoven in all his work and he employs the historico-comparative method to interpret the relevance of tradition in contemporary life, in a fashion similar to that employed in historical sociology. Politis' methodology is particularly apparent in the work "Magic Ceremonies for Prophetic Dreams about Marriage", *Laographia*, v. 3, 1911-1912, pp. 2-50, and it is for this reason we choose it here as a typical example for the presentation and analysis of his method.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ